

**ПРИВРЕДНОПРАВНИ ОКВИР И
ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ ДРЖАВА
ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ**

**THE LEGAL FRAMEWORK AND THE
ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE
SOUTHEAST EUROPEAN COUNTRIES**

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
University Business Academy in Novi Sad
Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad

Нови Сад, 14. новембар 2019.

Зборник радова са Међународног научног скупа
„Привредноправни оквир и економски развој држава
Југоисточне Европе“ одржаног 14. новембра 2019. године у
Новом Саду, у организацији
Правног факултета за привреду и правосуђе
Универзитета Привредна академија у Новом Саду

Издавач:

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
Гери Кароља бр. 1, телефон: 021/ 400 - 499
Web: www.pravni-fakultet.info

Рецензенти:

Др Мирко Кулић, редовни професор
Др Ненад Аврамовић, редовни професор
Др Милош Марковић, редовни професор
Др Радица Шиповац, редовни професор
Др Дарко Голић, ванредни професор
Др Предраг Мирковић, ванредни професор
Др Маријана Младенов, доцент
Др Јоко Драгојловић, доцент
Др Ненад Бингулац, доцент

За издавача:

Др Мирко Кулић, редовни професор

Уредник:

Др Мирко Кулић, редовни професор

Штампа:

Штампарија ФЕЉТОН, Нови Сад

Тираж:

250

ИСБН 978-86-6019-099-6

Научни одбор:

ПРОФ. ДР МИРКО КУЛИЋ – председник Научног одбора

Декан Правног факултета за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ЦАРИЋ

Председник Савета Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРКО ЦАРИЋ

Ректор Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР НЕНАД АВРАМОВИЋ

Шеф Привредноправне и међународноправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МИЛАН ПОЧУЧА

Продекан за науку и развој и шеф Грађанскоправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ДУКИЋ - МИЈАТОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР АЛЕКСАНДАР РАДОВАНОВ

Професор Емеритус Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДУШАНКА ЂУРЂЕВ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЦАТИЈЕВ

Шеф катедре кривичноправних наука Руске академије за адвокатуру и нотаријат | Руска Федерација

АКАДЕМИК ДР НЕДЕЉКО СТАНКОВИЋ

Ректор Европског универзитета Kallos Тузла | Босна и Херцеговина

АКАДЕМИК ДР БРАНКО ВУЧКОВИЋ

Председник Основног суда у Котору | Република Црна Гора

АКАДЕМИК ДР ВЕСНА ВУЧКОВИЋ

Судија Врховног суда Црне Горе | Република Црна Гора

АКАДЕМИК DR WOLFGANG RONRBACH

St. Elizabeth University of Health and Social Sciences | Austrija

ДОЦ. ДР ЈАН ЈАНАЋ

Доцент на Факултету за менаџмент Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка

ДОЦ. ДР БРАНИСЛАВ ДУДИЋ

Доцент на Факултету за менаџмент Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка

ПРОФ. ДР НЕЋО ДАНИЛОВИЋ

Редован професор Универзитет Никола Тесла у Београду и председник међународног удружења методолога друштвених наука у Београду | Република Србије

ДОЦ. ДР АЛБИНА АБИДОВИЋ

Доцент на Европском универзитету Kallos Тузла | Босна и Херцеговина

ПРОФ. ДР РУДИКА ГМАЈНИЋ

Професор на Медицинском факултету у Осијеку и члан Хрватске академије медицинских наука | Република Хрватска

ПРОФ. ДР МИЛАН ЧАМПА

Ванредни професор на Факултету за здравствену негу Универзитета Ново Место | Република Словенија

ПРОФ. ДР СИМЕОН ГЕЛЕВСКИ

Професор у пензији на Правном факултету у Скопљу | Северна Македонија

PROF. DR ALEXIOS PANAGOPOULOS

University neapolis paphos Cyprus master studys in public law and administration | Kiparska Republika

ПРОФ. ДР МИЛОШ МАРКОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ПРЕДРАГ МИРКОВИЋ

Продекан за наставу на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ИВАН ЈОКСИЋ

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДАРКО ГОЛИЋ

Шеф опште и теоријске катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА МАТИЈАШЕВИЋ ОБРАДОВИЋ

Саветница декана на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

Организациони одбор:

ДР ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ, доцент - председник Организационог одбора

ДР МАРИЈАНА МЛАДЕНОВ, доцент

ДР ПРЕДРАГ МИРКОВИЋ, ванредни професор

ДР САЊА ШКОРИЋ, доцент

ДР ЈЕЛЕНА СТОЈШИЋ ДАБЕТИЋ, доцент

ДР НЕНАД БИНГУЛАЦ, доцент

ДР МАРКО СТАНКОВИЋ, доцент

ДР ДАЛИБОР КРСТИНИЋ, доцент

МСР. ИСИДОРА МИЛОШЕВИЋ

МСР. ТАЊА ПРАШТАЛО, асистент

МСР. СТЕФАН ДИТРИХ, асистент

МСР. ВЛАДИМИР АВРАМОВИЋ

МСР. ДИЈАНА БОРЕНОВИЋ, асистент

Секретар:

МСР. ТАЊА ПРАШТАЛО, асистент

Msr. Olgica Milošević

*Fakultet za primenjeni menadžment, ekonomiju i finansije
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
e-mail: olgica78@gmail.com,*

Dipl. pravnik Svetlana Marković

*Pravni fakultet za privredu i pravosuđe
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
e-mail: smarkovicw@gmail.com*

USTAVNOSUDSKA ZAŠTITA SOCIJALNO - EKONOMSKIH PRAVA

Apstrakt:

Uživanje socijalno - ekonomskih prava predstavlja preduslov za ostvarivanje drugih ljudskih prava, dovodenjem pojedinaca u položaj, u kome mogu da uživaju građanska i politička prava, jer čovek kome je ugrožena egzistencija, nije u prilici da razmišlja dalje od zadovoljenja svojih elementarnih potreba. Njihovo ostvarenje, između ostalog, zavisi od finansijskih resursa jedne države, zbog čega se često nazivaju „skupim“ pravima. Usled ekonomske krize, koja je pogodila mnoge države, primenjuju se raznovrsne mere, radi ublažavanja negativnih efekata ove krize na privredu, koje često imaju negativan uticaj na uživanje socijalno-ekonomskih prava, u vidu smanjenja obima i sadržine zajemčenih prava. Ovakva praksa je u direktnoj u suprotnosti sa načelima međunarodnog prava ljudskih prava, kojima je proklamovana obaveza očuvanja dostignutog nivoa ljudskih prava, uz mogućnost proširenja obima ranije zajemčenih prava, ali ne i njegovog smanjenja.

U pravnom sistemu mnogih država, kao i u Republici Srbiji, socijalna i ekonomska prava garantovana su ustavom, a dalje detaljno utvrđena zakonskim i podzakonskim aktima. U skladu sa time, zadatak je sudova, a pogotovo Ustavnog suda, da vode računa o poštovanju zajemčenih prava i procenjuju eventualna ograničenja i zadiranje u njihovu suštinu od strane države.

Cilj ovog rada je ukazivanje na značaj ustavnosudske zaštite socijalno - ekonomskih prava u vreme ekonomske krize. Analizira se razvoj i značaj socijalnih i ekonomskih prava, a potom i način obezbeđenja ustavnosudske zaštite ovih prava. Izlaže se shvatanje suštine ovih prava kroz jurisprudenciju ustavnih sudova

određenih država, uključujući Republiku Srbiju, u postupcima koji se odnose na zaštitu socijalno-ekonomskih prava, u vreme ekonomske krize.

Ključne reči: *ljudska prava, socijalna prava, ekonomska prava, ustavnosudska zaštita, država blagostanja*

UVOD

Socijalna prava su kompleks pravnih normi kojima se obezbeđuje standard života u jednom društvu. Ova prava uključuju različite usluge iz oblasti zdravstva, obrazovanja, socijalne zaštite i dr. Prema Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. godine i Paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, socijalna prava se tretiraju kao element životnog standarda. Prema takvoj orijentaciji, svako ima pravo na standard života, koji obezbeđuje zdravlje i blagostanje pojedinca i njegove porodice. To uključuje: hranu, odeću, stan, lekarsku negu, usluge socijalnih službi, kao i pravo na osiguranje u slučaju nezaposlenosti, bolesti, onesposobljavanja, udovištva, starosti ili drugih slučajeva gubljenja sredstava za izdržavanje usled okolnosti nezavisnih od volje pojedinca.¹

Socijalna prava su posledica nove uloge države - to je zaštita koju država obezbeđuje privredno slabijim. Nosilac socijalnih prava nije pojedinac, već pojedine društvene kategorije građana u njihovim međusobnim odnosima.² Sa stanovišta očekivanja od države, ukazuju se kao prava pozitivnog statusa, kojima se država obavezuje da deluje u korist dobrobiti građana i da činjenjem pomogne njihov socijalni položaj različitim davanjima, u skladu sa ekonomskim mogućnostima, odnosno stepenom ekonomskog razvoja zemlje. Socijalno - ekonomska prava i slobode mnogo više zavise od stvarnih društvenih uslova, nego od institucionalnog mehanizma, s obzirom da sve ustavne garancije ovih prava i sloboda ostaju bez ikakvog dejstva u situaciji, u kojoj društvo ne ostvaruje određeni stepen materijalnog bogatstva.³ Zbog toga se često naglašava da su ova prava manje obavezujuća i drugačije prirode od ličnih i političkih prava, koja su neposredna i neodložno primenljiva, a i mlađa su po svom vremenu nastanka i zato se označavaju kao prava „druge generacije,⁴ jer nisu univerzalna – nisu utuživa, podrazumevaju određeni status, a ima i autora koji tvrde da nisu ni demokratska.

1 Vidanović, I., (2006). Rečnik socijalnog rada, Beograd.

2 Marković, R., (2009). Ustavno pravo i političke institucije, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu; Službeni glasnik, str. 601-602.

3 Fira, A., (2007). Ustavno pravo Republike Srbije, Kragujevac, Pravni fakultet, Knj. 1, str. 290-291.

4 Milosavljević, B., Popović, D. (2015). Ustavno pravo, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union; Službeni glasnik, str. 163.

PRIMERI SUDSKE PRAKSE USTAVNOG SUDA U MAĐARSKOJ I POLJSKOJ

Slučaj pred Poljskim Ustavnim Tribunalom – Slučaj je inicirao ombudsman, Andrej Zol (*Andrzej Zoll*), tražeći ustavnu reviziju Zakona o zakupu u delu koji se bavi iseljenjem.⁵ Poljski Ustavni tribunal je odlučio da su odredbe pomenutog zakona, kojima se dozvoljava iseljenje trudnica, maloletnika, lica sa invaliditetom i njihovih staratelja, ljudi koji imaju pravo da žive u socijalnim stanovima, neustavne. Donet je novi zakon koji otežava iseljenje pomenutih kategorija ljudi, ali je već pokrenuto sprovođenje iseljenja, pre nego što je novi zakon stupio na snagu.⁶ Presuda nije preokrenula sprovedena iseljenja⁷, ali im je otvorila mogućnost za žalbu.

Ustavni tribunal se u svojoj odluci vodio odredbama Ustava koje kažu da urođeno i neotuđivo dostojanstvo ljudi, predstavlja izvor prava i sloboda, da je njihovo poštovanje i zaštita dužnost javnih organa, kao i da država, u svojoj socijalno – ekonomskoj politici mora da uzme u obzir dobrobit porodice. Porodice u teškoj materijalnoj i socijalnoj situaciji, pogotovo one sa većim brojem dece ili sa samohranim roditeljom, imaju pravo na posebnu pomoć javnih organa.

Stav Mađarskog ustavnog suda – Mađarski ustav jasno određuje da Republika Mađarska nije država blagostanja, ali praksa Mađarskog ustavnog suda pokazuje da su socijalna prava zaštićena, ne na osnovu odredaba Ustava, već držeći se načela pravne sigurnosti.

Da bi izbegli veliku fiskalnu krizu, vladajuća koalicija je u Mađarskoj 1995. godine usvojila „paket“ mera, u cilju ublažavanja prethodnog prekoračenja u trošenju za izdatke ostvarivanja socijalnih prava. Redukovani su izdaci za plaćeno bolovanje, a ukinuti za porodijsko bolovanje, dečiji izdatak, da bi se zamenio sistem po kome su svi roditelji ostvarivali ovo pravo, bez obzira na njihovu finansijsku situaciju. Mađarski ustavni sud je bio mišljenja da je država dužna, čak i u periodu ekonomskih teškoća, da održi nivo ostvarivanja usluga koje su obezbeđene tokom komunističkog perioda i proglasio redukciju pomenutog „paketa“ mera neustavnom (sud se u manjoj meri bavio time da ova redukcija povređuje pravo na socijalnu sigurnost), iako nije osporavao potrebu da se sačuva balans državnog budžeta. Smatrao je da je pravna sigurnost jedan od

5 Dorsen, N., et al. (2003). *Comparative constitutionalism: Cases and Materials*, American Casebook Series, St. Paul: Thomson/West. pp. 177.

6 Novi zakon je ustanovio da sud mora u svakom pojedinačnom slučaju da proceni ekonomsku situaciju svake osobe kojoj pretil iseljenje da bi odlučio da li ta osoba ima pravo na stanovanje u smeštaju o trošku države.

7 Tokom 2000. godine broj selidbi se učetvorostučio, 90% zbog neplaćene kirije.

vrhovnih načela sistema vladavine prava, a Preambula mađarskog ustava označava Republiku Mađarsku kao pravnu državu. Označio je da je pravna sigurnost od posebnog značaja za stabilnost socijalnog sistema, kao teorijsko utemeljenje zaštite stečenih prava u prethodnom periodu. U slučaju drastičnog smanjenja penzija, na početku ekonomske tranzicije, koja je bila posledica neusklađivanja penzija visokoj inflaciji, Mađarski ustavni sud je smatrao da je smanjenje ipak ustavno, jer pravna sigurnost u slučajevima prevremenog penzionisanja znači samo „relativnu sigurnost u pravni sistem.“

Revizijom Ustava 1989. godine u tekst Ustava je uneta odredba koja garantuje socijalnu sigurnost (prepisana iz Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima⁸). Postojalo je i ranije izdvojeno mišljenje prema kome država treba da se uzdrži od mešanja u finansijske odnose svojih građana, kojima im nameće neproporcionalne izdatke, koji premašuju njihovu sposobnost plaćanja bez ubedljive neophodnosti.⁹ U to vreme, većina je smatrala da je smanjenje penzija i ostalih socijalnih davanja prihvatljivo. U svakom pojedinačnom slučaju, Mađarski ustavni sud je potvrdio da postoje ustavna ograničenja za smanjenje socijalnih prava, iako nisu određena, a da se zakonodavac nije pridržavao ustavnih ograničenja.

Takode, Mađarski ustavni sud je smatrao da pravo na socijalnu sigurnost ne sadrži i pravo na stanovanje. Dužnost države da obezbedi „minimum održavanja“, uspostavljajući i održavajući socijalni sistem u okviru svojih fiskalnih mogućnosti, proizilazi iz obaveze zaštite ljudskog života i dostojanstva. Iako je Sud odbio da odredi koja su prava sadržana u pravu na socijalnu sigurnost, sudije su rekly da to proizilazi iz dužnosti države, da obezbedi smeštaj u slučajevima kada bi nedostatak smeštaja ugrožavao nečiji život.

Postoje shvatanja da je održavanje nivoa zagantovanih socijalnih prava u doba komunizma pokopalo ekonomski razvoj zemalja Istočne Evrope u vreme tranzicije. Socijalna i ekonomska prava su bez sumnje fundamentalna ljudska prava, zagantovana Univerzalnom Deklaracijom Ujedinjenih Nacija o ljudskim pravima. Socijalistički režimi su obezbeđivali vršenje ovih prava, smatrajući da ona pripadaju ljudima i da ljudi ne smeju biti lišeni socijalne sigurnosti. Sa druge strane, ustavno zagantovanje socijalnih prava i nametanje državi dužnosti da obezbedi socijalne usluge svojim građanima je osudilo siromašne države Istočne Evrope na stagnaciju

8 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima od 10. decembra 1948. godine (A/RES/217) je deklaracija usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, čime je predstavljeno opšte viđenje organizacije o pitanjima ljudskih prava zagantovanih ljudima.

9 To se odnosilo, pre svega, na oblast oporezivanja, povećanje kamata, zakupa itd.

ili čak ekonomski slom, kao jednu mogućnost. Druga mogućnost je bila da se te države ne pridržavaju svojih ustavnih odredbi.

Gubitnici u tržišnoj tranziciji su očekivali da ustavni sudovi pomognu, ne računajući na to da ustavni sudovi nisu obrazovani da bi podržavali interese određenih grupa. Neki od ovih sudova, pogotovo Poljski i Mađarski bili su spremi da više štite socijalnu pravdu, nego političke partije na vlasti.

SOCIJALNA PRAVA U REPUBLICI SRBIJI

Socijalno - ekonomska prava su veoma široka kategorija. Ustav Republike Srbije,¹⁰ u članu 1, označava Srbiju kao socijalnu državu,¹¹ u članu 69 garantuje socijalnu zaštitu,¹² a u članu 70 penzijsko osiguranje,¹³ čime se jasno pokazuje da se njime štiti ekonomski i socijalni status pojedinca. Obezbeđivanje socijalne zaštite zajemčena je licima i porodicama koja se nalaze u teškom materijalnom položaju, a posebno invalidima, ratnim veteranima i žrtvama rata. Socijalno osiguranje i obezbeđenje se odnosi na prava zaposlenih i njihovih porodica. Sadržaj ovih prava bliže se određuje relevantnim zakonima.

Ekonomska sigurnost penzionera određena je kao obaveza države. Od značaja je isticanje činjenice, da usled nesrazmere u odnosu broja penzionera i zaposlenih u Republici Srbiji, Republički fonda za penzijsko i

10 Ustav Republike Srbije, Sl. glasnik, 98/2006.

11 Član 1 Ustava Republike Srbije: "Republika Srbija je država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive, zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, ljudskim i manjinskim pravima i slobodama i pripadnosti evropskim principima i vrednostima."

12 "Građani i porodice kojima je neophodna društvena pomoć radi savladavanja socijalnih i životnih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, imaju pravo na socijalnu zaštitu, čije se pružanje zasniva na načelima socijalne pravde, humanizma i poštovanja ljudskog dostojanstva.

Prava zaposlenih i njihovih porodica na socijalno obezbeđenje i osiguranje uređuju se zakonom.

Zaposleni ima pravo na naknadu zarade u slučaju privremene sprečenosti za rad, kao i pravo na naknadu u slučaju privremene nezaposlenosti, u skladu sa zakonom.

Invalidima, ratnim veteranima i žrtvama rata pruža se posebna zaštita, u skladu sa zakonom.

Fondovi socijalnog osiguranja osnivaju se u skladu sa zakonom."

13 "Penzijsko osiguranje uređuje se zakonom.

Republika Srbija stara se o ekonomskoj sigurnosti penzionera."

invalidsko osiguranje, obezbeđuje tek oko polovine potrebnih sredstava za isplatu penzija, dok se ostatak obezbeđuje iz republičkog budžeta.

Ljudsko dostojanstvo moguće je zaštititi postizanjem odgovarajućeg nivoa ekonomskog blagostanja u društvu i materijalne sigurnosti pojedinaca i njegove porodice, smanjenjem nivoa siromaštva i stvaranjem socijalno povoljne atmosfere za privređivanje.¹⁴ Od značaja je isticanje činjenice da Republika Srbija ostvaruje 88% svog ukupnog ekonomskog potencijala, kroz upravljanje javnim finansijama, u sferi ekonomskih i socijalnih prava svojih građana.

USTAVNOSUDSKA PRAKSA U ZAŠTITI EKONOMSKO - SOCIJALNIH PRAVA U REPUBLICI SRBIJI

Praksa Ustavnog Suda Srbije vezana za socijalna prava je veoma skromna, budući da je Ustavni sud u većini slučajeva odbacivao predstavke usled formalnih nedostataka. U nastavku biće dat prikaz odabranih odluka Ustavnog suda, u kojima je sud našao da postoje povrede Ustava Republike Srbije.

Pravo na ponovno određivanje visine penzije po osnovu naknadno ostvarenog staža osiguranja¹⁵ - Ustavnom sudu Republike Srbije podnete su inicijative za pokretanje postupka za utvrđivanje neustavnosti dela odredbe člana 257, stav 3 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju.¹⁶ Osporena odredba Zakona, po mišljenju inicijatora, protivno načelu pravne jednakosti iz člana 13 Ustava, dovodi građane u neravnopravan položaj, s obzirom da primenu instituta korigovanja ličnih bodova naknadno ostvarenim stažem osiguranja, ograničava na onaj deo naknadnog staža, koji je ostvaren od početka primene ovog zakona, što znači da naknadni staž koji je ostvaren pre stupanja na snagu Zakona, ne služi kao osnov za povećanje penzije, bez obzira što je i za taj staž plaćen doprinos. Sud je doneo odluku da propisivanjem, da korisnici penzije koji su naknadni staž osiguranja ostvarili do dana početka primene Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, odnosno do 10. aprila 2003. godine, nemaju

14 Rapajić, M., (2015), Ekonomska i socijalna prava u Ustavu Srbije. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 49(1), str. 295.

15 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 5/2005 od 8. juna 2006. godine, Sl. glasnik RS, br. 63/2006 od 21. jula 2006. godine.

16 Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, Sl. glasnik RS”, br. 34/2003, 64/2004 - odluka USRS, 84/2004 - dr. zakon, 85/2005, 101/2005 - dr. zakon, 63/2006 - odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018 i 46/2019 - odluka US, u delu koji glasi: “najranije od početka primene ovog zakona”.

pravo na ponovno određivanje penzije po osnovu tog staža, u skladu sa ovim zakonom, nije u saglasnosti s Ustavom.

Sud se vodio time da je Zakonom, ostvarivanje prava osiguranika bilo ograničeno samo na onaj naknadni staž osiguranja, koji je ostvaren po stupanju na snagu ovog zakona, dakle nakon 10. aprila 2003. godine. Time je, po oceni Ustavnog suda, osporenim delom odredbe člana 257, stav 3 Zakona, korisnicima penzije, koji su naknadni staž osiguranja ostvarili do dana početka primene ovog zakona, bilo onemogućeno pravo na ponovno određivanje penzije, a time uskraćeno i ostvarivanje prava ovih osiguranika koje je samim Zakonom utvrđeno.

Stupanje na snagu zakona danom objavljivanja¹⁷ - Ustavnom sudu Republike Srbije podneta je inicijativa za pokretanje postupka za utvrđivanje neustavnosti odredbe člana 263 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju. Inicijator smatra da je osporena odredba u nesaglasnosti s odredbom člana 120 Ustava Republike Srbije,¹⁸ jer u obrazloženju Predloga Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, nisu navedeni opravdani razlozi za stupanje na snagu navedenog zakona, pre Ustavom utvrđenog roka.

Uvidom u obrazloženje Predloga Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, kao i u zapisnik sa Druge sednice Prvog redovnog zasedanja Narodne skupštine Republike Srbije u 2003. godini i stenografske beleške sa te sednice, Ustavni sud je utvrdio da Narodna skupština u postupku donošenja Zakona nije utvrdila postojanje naročito opravdanih razloga za stupanje na snagu zakona danom objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije”. Stoga, osporena odredba Zakona u delu kojim je utvrđeno da Zakon stupa na snagu danom objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije”, po oceni Ustavnog suda, nije u saglasnosti s odredbom člana 120 Ustava.

Uređivanje postupka i načina ostvarivanja i korišćenja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja (Odluka o postupku i načinu usaglašavanja iznosa penzije iz matične evidencije sa iznosom penzije u isplati)¹⁹ - Ustavnom sudu Republike Srbije podneta je inicijativa za pokretanje postupka za utvrđivanje neustavnosti i nezakonitosti pomenute

17 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 134/2003 od 22. aprila 2004. godine, Sl. glasniku RS, br. 64/2004 od 7. juna 2004. godine.

18 “Zakon, drugi propis ili opšti akt stupa na snagu najranije osmog dana od dana objavljivanja, osim ako, iz naročito opravdanih razloga, nije predviđeno da ranije stupi na snagu”.

19 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 245/2004 od 1. decembra 2005. godine, Sl. glasnik RS, br. 6/2006 od 23. januara 2006. godine.

Odluke, koju je doneo Upravni odbor Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje zaposlenih februara 2003. godine. Ustavni sud se uopšte nije obazirao na razloge iz kojih inicijator postupka tvrdi da je Odluka neustavna,²⁰ već je ocenio neustavnom iz sasvim drugih razloga, tj. da su prekršena pravila koja uređuju postupak za ostvarivanje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja,²¹ tj. da je Odluka u celini nesaglasna sa Ustavom i zakonom, u formalnom i materijalnom pogledu.

Izuzimanje povrede pri dolasku i odlasku sa rada, kao i profesionalnih oboljenja, iz kategorija povrede na radu²² – Inicijativa za utvrđivanje ustavnosti člana 33 stav 5 Zakona o zdravstvenom osiguranju²³ pokrenuta je usled definisanja povrede na radu, na takav način da isključuje povrede nastale pri dolasku i odlasku sa rada, kao i u slučaju profesionalnih oboljenja. Zauzimajući jasan stav da zakonodavac prilikom normiranja ekonomskih prava mora da vodi računa o načelu jednakosti i načelu srazmernosti, sud je utvrdio da navedena odredba dovodi do nejednakog tretmana lica koja se nalaze u položaju da ne mogu da privređuju, usled povrede koja je u uzročnoj vezi sa obavljanjem rada, a da se od njih ne može očekivati da podnose žrtve koje dovode u pitanje njihova ustavom zajemčena prava.²⁴

Ustavni sud ocenio je da je osporena odredba zakona nesaglasna sa odredbom člana 7 stav 1 Konvencije Međunarodne organizacije rada broj 121 o davanjima za slučaj nesreća na poslu i profesionalne bolesti,²⁵ a samim tim i sa odredbama člana 194 stav 4 i 5 Ustava, kojima je propisano da su

20 Kao što su: "...njome se ostavlja mogućnost samovolje i zloupotrebe, kao i mogućnost stvaranja nejednakosti među penzionerima, s obzirom da će deo penzionera dobiti rešenje o usaglašenom iznosu penzije odmah, a drugi penzioneri mnogo kasnije, a možda i nikada. Stoga, smatra inicijator, isplata penzije usaglašene po osnovu osporene Odluke trebalo bi da teče od dana donošenja rešenja o sticanju prava na penziju ili bar od dana donošenja rešenja o usaglašavanju iznosa penzije iz matične evidencije sa iznosom penzije u isplati."

21 Postupak za ostvarivanje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja ostvaruje se po pravilima opšteg upravnog postupka koja su utvrđena Zakonom o opštem upravnom postupku, odnosno po pravilima postupka koja su utvrđena Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju, kao pravilima posebnog zakona, što znači da se taj postupak ne može uređivati aktima niže pravne snage od zakona.

22 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 314/2011 od 18. oktobra 2012. godine, Sl. glasnik RS, br. 110/2012 od 20. novembra 2012. godine.

23 Zakon o zdravstvenom osiguranju, Sl. glasnik RS, br. 107/2005, 109/2005, 106/2006 i 57/2011.

24 Rapajić, M., op. cit., str. 294.

25 Konvencija Međunarodne organizacije rada broj 121 o davanjima za slučaj nesreća na poslu i profesionalnih bolesti. Službeni list SFRJ-Međunarodni ugovori, br. 27/1970.

potvrđeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava deo pravnog poretka Republike Srbije, a da zakoni i drugi opšti akti doneti u Republici Srbiji ne smeju biti u suprotnosti sa potvrđenim međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava. Oспорavana odredba prestala je da važi danom objavljivanja Odluke Ustavnog suda u službenom glasilu, tako da je neusaglašenost dva zakona, i to Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju i Zakona o zdravstvenom osiguranju trajala više od godinu dana, tačnije od 08.08.2011. godine do 20.11.2012. godine.²⁶

Ograničenje prava na zdravstvenu zaštitu osiguranog lica koje nije izvršilo izbor izabranog lekara²⁷ - Ustavnom sudu pokrenute su dve inicijative za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti odredaba člana 142 stav 4 i člana 146 stav 4. i stav 5. Zakona o zdravstvenom osiguranju,²⁸ ističući da obaveza osiguranog lica, da izvrši izbor izabranog lekara, kao zakonom propisani uslov za naknadnu overu isprave o osiguranju, na osnovu koje se ostvaruju prava iz zdravstvenog osiguranja, odnosno na osnovu koje se može ostvariti zdravstvena zaštita, nije u saglasnosti sa Ustavom zajemčenog prava svakog lica na zaštitu svog fizičkog i psihičkog zdravlja (član 68 stav 1) i osnovnim principima i načelima ostvarivanja ljudskih prava, kao i jemstvima prava na zaštitu zdravlja utvrđenih odredbama člana 12 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i izmenjene Evropske socijalne povelje. Po oceni suda, odredbom člana 142 Zakona u znatnoj meri se sužavaju, odnosno ograničavaju zakonom ustanovljena prava osiguranika na ostvarivanje zdravstvene zaštite, jer se osiguranicima bez ispunjenja propisanog uslova, obezbeđuje samo pravo na minimalnu zdravstvenu zaštitu, u vidu pružanja hitne medicinske pomoći. Pri tome je važno napomenuti da se sredstva za ostvarivanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja, *ex lege* obezbeđuju unapred uplatom doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje, kao i da je ona „prvi i osnovni” uslov za ostvarivanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja. Pored toga, osporene odredbe Zakona stavljaju osiguranike koji nisu izabrali lekara u bitno različit položaj, u odnosu na one koji su izvršili taj izbor, budući da, osim hitne medicinske pomoći, ne mogu ostvariti druga prava po osnovu zdravstvenog osiguranja, bez obzira na potrebe izazvane njihovim zdravstvenim stanjem. Navedenim osiguranicima se,

26 Bilbija, V., (2013). Odluka ustavnog suda Republike Srbije o ustavnosti odredaba o povredama na radu pri dolasku, odnosno povratku sa posla i profesionalnim oboljenjima. Pravo - teorija i praksa, 30(4-6), str. 69.

27 Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 361/2012 od 9. oktobra 2014. godine, Sl. glasnik RS, br. 126/2014 od 19. novembra 2014. godine.

28 Zakon o zdravstvenom osiguranju, Sl. glasnik RS, br. 107/2005, 109/2005, 106/2006, 57/2011, 110./2012 i 119/2012.

prema osporenim odredbama Zakona, ne pružaju zdravstvene usluge koje su unapred plaćene, tj. koje su prema zakonu pokrivene obaveznim doprinosom za zdravstveno osiguranje, već su ti osiguranici u suštini dovedeni u isti položaj, kao i lica za koja uopšte nije uplaćen doprinos za zdravstveno osiguranje ili nije uplaćen u celini. Ustavni sud je ocenio da se propisivanjem navedenih posledica po osiguranika, koji nema izabranog lekara, ne zadire samo u suštinu ovog prava, već se takav osiguranik faktički kažnjava, tj. lišava mogućnosti korišćenja usluga zdravstvene zaštite, čime se proklamovana sloboda izbora lekara u suštini transformisala u dužnost izbora, čije se nevršenje sankcioniše suspendovanjem prava na zdravstvenu zaštitu.

ZAKLJUČAK

Od kad je sveta, u modernom smislu reči, od vladajućih, tj. države, očekivalo se da obezbede blagostanje svojih građana. Džon Stjuart Mil (engl. *John Stuart Mil*) je tvrdio, da je jedna od uloga države i vaspitanje i zbrinjavanje socijalno ugroženih građana, ukidanje dečjeg rada, kao i ispravljanje grešaka, koje slobodno tržište neminovno proizvodi. Druga polovina dvadesetog veka je doba socijalne "države blagostanja," svojevrsni pokušaj da se građanima pruži opšta socijalna zaštita i da se prevaziđe siromaštvo, bolest i neznanje. Postoje mišljenja da iako je ideal socijalne države bio jednakost, ona je u stvari bila društvo loše prosečnosti, gde su bogati oporezivani i sputavani u delovanju na tržištu, dok su sa druge strane siromašni parazitirali na ledima skupe i neefikasne države. Postavlja se pitanje, da li su socijalna prava izraz demokratije ili se ona krše. Pomažući građane, koji nisu u stanju sami da podmire svoje egzistencijalne potrebe, država u stvari vrši neki vid diskriminacije ostalih građana.

Budući da su socijalna prava proklamovana Ustavom, Ustavni sud je nadležan, u sporovima, u kojima postoji kršenje socijalnih prava. Praksa našeg Ustavnog suda nije konzistentna – u ranijim slučajevima sud je odlučivao kao da se boji da uđe u samu suštinu socijalnih prava i da ih štiti, pozivajući se direktno na članove Ustava, kojima se štite socijalna prava, za razliku od uporedne sudske prakse ustavnih sudova drugih zemalja (npr. Poljskog ustavnog tribunala). Naprotiv, „skriva“ se iza čisto formalnih razloga za odbijanje inicijativa.²⁹ Čak i kada je neku inicijativu usvajao, a

²⁹ Prema Ustavu Republike Srbije, postupak za ocenu ustavnosti i zakonitosti mogu da pokrenu državni organi, organi teritorijalne autonomije ili lokalne samouprave, kao i najmanje 25 narodnih poslanika, zatim i sam Ustavni sud, kao i svako pravno ili fizičko lice. Ustavna žalba se može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, a

takvi slučajevi su retki, to je činio zbog povreda članova Ustava, koji nemaju veze sa socijalnim pravima,³⁰ ne baveći se uopšte navodima podnosioca. Ovakva praksa Ustavnog suda se prethodnih godina promenila i Ustavni sud je opravdao svoju prvenstvenu i najvažniju ulogu „čuvara“ Ustava, koja je od neprocenjivog značaja za ustavnopravni sistem Republike Srbije, za prava i slobode njenih građana, za veru u pravnu državu, dejstvo prava i doseganje pravde.

Olgica Milošević, LL.M.

*Faculty of Applied Management
Economics and Finance*

*University Business Academy in Novi Sad
e-mail: olgica78@gmail.com,*

Svetlana Marković, LL.B.

*Faculty of Law for Commerce and Judiciary
University Business Academy in Novi Sad
e-mail: smarkovicw@gmail.com*

CONSTITUTIONAL PROTECTION OF SOCIAL AND ECONOMIC RIGHTS

Abstract:

The use of socio-economic rights is a prerequisite for the realization of other human rights by bringing individuals into a position in which they can enjoy civil and political rights, because a man whose existence is endangered does not have the opportunity to think beyond satisfying his basic needs. Their achievement, among other things, depends on the financial resources of a state, which is why they are often called “expensive” rights. Due to the economic crisis that hit many countries, a variety of measures are being implemented to mitigate the negative effects of this crisis on the economy, which often have a negative impact on the use of socio-economic rights, in terms of reducing the scope and content of the rights guaranteed. Such a practice is in direct contradiction with the principles of international human rights law,

kojima se povređuju ili uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajemčene Ustavom, ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za njihovu zaštitu. U praksi, to se svodi isključivo na lica čija su prava povređena.

30 Pr: zabrana diskriminacije, objavljivanje zakona i drugih opštih akata i sl.

which proclaim the obligation to preserve the reached level of human rights, with the possibility of extending the scope of previously acquired rights, but not its reduction.

In the legal system of many countries, as well as in Republic of Serbia, The Constitution guarantees social and economic rights, and further defined in detail by the laws and by-laws. Accordingly, the task of the courts, and especially the Constitutional Court, is to take into account the respect of the rights guaranteed and to assess possible limitations and interference in their substance by the state.

The aim of this paper is to highlight the importance of the constitutional juridical protection of the social and economic rights during the economic crisis. The development and significance of the social and economic rights has been analyzed, and then the way of providing the constitutional juridical protection of these rights. The essence of these rights is expressed through the jurisprudence of the constitutional courts of certain states, including Republic of Serbia, in proceedings relating to the protection of social and economic rights, in the time of the economic crisis.

Key words: *human rights, social rights, economic rights, constitutional juridical protection, welfare state*

L I T E R A T U R A

1. Bilbija, V., (2013). Odluka ustavnog suda Republike Srbije o ustavnosti odredaba o povredama na radu pri dolasku, odnosno povratku sa posla i profesionalnim oboljenjima. *Pravo - teorija i praksa*, 30(4-6), str. 69-82.
2. Dorsen, N., Rosenfeld, M., Sajó, A., Bear, S., (2003). *Comparative constitutionalism : Cases and Materials*, American Casebook Series, St. Paul : Thomson/West.
3. Fira, A., (2007). *Ustavno pravo Republike Srbije*, Kragujevac, Pravni fakultet, Knj. 1.
4. Konvencija Međunarodne organizacije rada broj 121 o davanjima za slučaj nesreća na poslu i profesionalnih bolesti. *Službeni list SFRJ- Međunarodni ugovori*, br. 27/1970.
5. Marković, R., (2009). *Ustavno pravo i političke institucije*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu; *Službeni glasnik*.
6. Milosavljević, B., Popović, D., (2015). *Ustavno pravo*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union; *Službeni glasnik*.
7. Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 134/2003 od 22. aprila 2004. godine, *Sl. glasniku RS*, br. 64/2004 od 7. juna 2004. godine.
8. Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 245/2004 od 1. decembra 2005. godine, *Sl. glasnik RS*, br. 6/2006 od 23. januara 2006. godine.

9. Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 5/2005 od 8. juna 2006. godine, Sl. glasnik RS, br. 63/2006 od 21. jula 2006. godine.
10. Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 314/2011 od 18. oktobra 2012. godine, Sl. glasnik RS, br. 110/2012 od 20. novembra 2012. godine.
11. Odluka Ustavnog suda Republike Srbije, IU broj 361/2012 od 9. oktobra 2014. godine, Sl. glasnik RS, br. 126/2014 od 19. novembra 2014. godine.
12. Rapajić, M., (2015), Ekonomska i socijalna prava u Ustavu Srbije. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 49(1), str. 295.
13. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima od 10. decembra 1948. godine (A/RES/217)
14. Ustav Republike Srbije, Sl. glasnik, 98/2006.
15. Vidanović, I., (2006). Rečnik socijalnog rada, Beograd.
16. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, „Sl. glasnik RS”, br. 34/2003, 64/2004 - odluka USRS, 84/2004 - dr. zakon, 85/2005, 101/2005 - dr. zakon, 63/2006 - odluka USRS, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018 i 46/2019 - odluka US.
17. Zakon o zdravstvenom osiguranju, Sl. glasnik RS, br. 107/2005, 109/2005, 106/2006 i 57/2011.
18. Zakon o zdravstvenom osiguranju, Sl. glasnik RS, br. 107/2005, 109/2005, 106/2006, 57/2011, 110/2012 i 119/2012.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

347.7:330.34(4-12)(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп "Привредноправни оквир и економски развој држава Југоисточне Европе" (2019 ; Нови Сад)

Привредноправни оквир и економски развој држава Југоисточне Европе = The legal framework and the economic development of the Southeast European countries : [зборник радова са Међународног научног скупа "Привредноправни оквир и економски развој држава Југоисточне Европе", 14. новембар 2019. године у Новом Саду] / приредио Мирко Кулић. - Нови Сад : Универзитет Привредна академија, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2019 (Нови Сад : Фелтон). - 767 стр. ; 24 cm

Тираж 200. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резиме на енгл. језику уз већину радова.

ISBN 978-86-6019-099-6

а) Привредно право - Економски развој - Југоисточна Европа - Зборници

COBISS.SR-ID 331477767